

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2014
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A.1 Επομένως, οι ηθικές αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με αυτήν, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε και να γινόμαστε τέλειοι σ' αυτές με τον εθισμό. Ακόμα, σχετικά με όσα υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως πρώτα βρισκόμαστε εφοδιασμένοι με τις δυνατότητες γι' αυτά και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες (αυτό είναι φανερό στις αισθήσεις: πραγματικά, δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις έχοντας δει πολλές φορές ή έχοντας ακούσει πολλές φορές, αλλά αντίθετα, έχοντας τες, κάναμε χρήση τους - και δεν τις αποκτήσαμε με τη χρήση). Όμως τις ηθικές αρετές τις αποκτούμε, αφού πρώτα πραγματώσουμε τις αντίστοιχες δυνατότητες, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις άλλες τέχνες. Όσα δηλαδή πρέπει να μάθουμε να τα κάνουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντας τα. Για παράδειγμα, οι άνθρωποι γίνονται οικοδόμοι χτίζοντας οικοδομήματα και κιθαριστές παίζοντας κιθάρα. Έτσι, λοιπόν, γινόμαστε και δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις, ανδρείοι κάνοντας ανδρείες πράξεις.

B.1. Οι αρετές

- **Διανοητικές αρετές**, π.χ. η σοφία, η φρόνηση κτλ., έχουν σχέση με το λογικό μας, με το *ἔχον λόγον*, μέρος της ψυχής. Είναι **διδακτές** και για τη μετάδοση τους την κύρια ευθύνη τη φέρει ο **δάσκαλος** και γενικότερα το εκπαιδευτικό σύστημα μιας πολιτείας.

Η τελειοποίηση αυτών των αρετών πραγματοποιείται με το **πέρασμα του χρόνου** (= η διδασκαλία δεν μπορεί παρά να απλωθεί σε μια έκταση

χρόνου) και με την **εμπειρική εξάσκηση**, την πείρα που το άτομο αποκτά σιγά σιγά. Πάλι επομένως σε μια έκταση χρόνου.

Η λέξη *πλείον* υπονοεί ότι υπάρχουν και άλλοι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η ανάπτυξη των διανοητικών αρετών (δεν τους κατονομάζει όμως, ούτε αναφέρεται σε αυτούς)

- **Ηθικές αρετές** (=αυτές που περιγράφουν το χαρακτήρα του ανθρώπου): Έχουν σχέση με το *ἐπιθυμητικόν* μέρος της ψυχής και είναι αποτέλεσμα **εθισμού** και **εξοικείωσης**.

Επομένως εξαρτάται από τον ίδιο το μαθητευόμενο και τη θέλησή του να ασκηθεί στην απόκτηση των αρετών εκείνων που θα τον οδηγήσουν στην ευδαιμονία, στη τελείωση του. Προϋποθέτει σε απόλυτο βαθμό τη θέληση του ατόμου να «εθισθεί» σιγά σιγά (πάλι επομένως σε μια έκταση χρόνου) σε ένα συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς (= με την ομοιότροπη επανάληψη των ίδιων ενεργειών).

B2. Ο Αριστοτέλης φέρνει ακόμα ένα επιχειρήμα για να στηρίξει όσα είπε (*ἔτι*). Με το επιχειρήμα αυτό κάνει μια αντιδιαστολή ανάμεσα:

α) στα **γνωρίσματα που έχει ο άνθρωπος από την φύση** (π.χ. οι αισθήσεις όραση, ακοή). Γι' αυτά (τα εκ φύσεως) ο άνθρωπος πρώτα έχει τη δυνατότητα να ενεργήσει και μετά ακολουθεί η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας (πρώτα η δύναμις μετά η ενέργεια).

Αυτό αποδεικνύεται με τις αισθήσεις: πρώτα είχαμε την αίσθηση και μετά τις χρησιμοποιήσαμε. Δεν τις αποκτήσαμε με τη χρήση.

β) στις **αρετές**. Εδώ ισχύει το αντίθετο: πρώτα τις εφαρμόζουμε στην πράξη και έτσι τις αποκτούμε και μετά τις ακολουθούμε.

Συμπέρασμα: Η αντίθεση αυτή οδηγεί στη θέση ότι οι αρετές, και οι ηθικές αρετές, δεν είναι έμφυτες.

Μεθοδολογικά το επιχειρήμα του Αριστοτέλη στηρίζεται στην αντίθεση:

	πρότερον	ύστερον
<i>αισθήσεις</i>	δύναμις	ενέργεια
<i>αρετές</i>	ενέργεια	δύναμις

Η αντίθεση

Λεκτική αποτύπωση της

α) Με χρήση λέξεων με αντιθετική σημασία: *πρότερον / ύστερον, κομιζόμεθα / ἀποδίδομεν.*

β) με την εναλλαγή καταφατικής και αποφατικής σύνταξης: *οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν / ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν*

Η αντίθεση στηρίζεται και με εμπειρικά παραδείγματα. Χρησιμοποιεί δηλαδή αναλογικούς συλλογισμούς (μεταφέροντας στοιχεία της καθημερινής εμπειρίας, απλά δεδομένα της καθημερινής ζωής, αφετηρία για τη σκέψη του):

α) Για τα φυσικά γνωρίσματα αναφέρει το παράδειγμα των αισθήσεων

β) Για τις αρετές που αποκτούμε μέσα από τη διδασκαλία τους και τη συνεχή εφαρμογή τους αναφέρει το παράδειγμα των τεχνιτών (οικοδόμου, κιθαριστή).

γ) Στη συνέχεια περνάει στις ηθικές αρετές και υποστηρίζει ότι με τον ίδιο τρόπο, με τη διδασκαλία και με τη συνεχή εφαρμογή γινόμαστε δίκαιοι (κάνοντας δίκαια πράγματα κοκ.).

Για τον Αριστοτέλη οι δύο αυτοί προσδιορισμοί « υστερον- προτερον» έχουν χρονική σημασία και δηλώνουν ποιος προηγείται και ποιος έπεται σε μια σειρά. Πολύ συχνά όμως στον Αριστοτέλη η σειρά με την οποία γίνονται τα πράγματα έχει αξιολογική σημασία και το πρότερον έχει πρωταρχική σημασία σε κάποια κατασκευή ή σε κάποια διαδικασία. Αντίστοιχα το ύστερον μπορεί να είναι λιγότερο σημαντικό (= λογική ή οντολογική προτεραιότητα).

Σε αυτό το απόσπασμα η δύναμις συνδέεται με το «πρότερον» (= με όσα έχουμε από τη φύση μας) και η ενέργεια με το «ύστερον» (= όσα αποκτούμε με τη διδασκαλία και την άσκηση). Υπονοείται στο απόσπασμά μας μια τέτοια αξιολόγηση: Στην πρώτη περίπτωση, όταν αναφέρεται στις αισθήσεις, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι δυνατότητες που προσφέρουν οι αισθήσεις είναι «πιο σημαντικές» από το αποτέλεσμα. Στη δεύτερη περίπτωση έχουμε μια αντιστροφή της σχέσης δύναμις/πρότερον - ενέργεια/ύστερον. Για τις επίκτητες ιδιότητες, τις ικανότητες που κατακτιούνται με αγωγή και άσκηση, δηλαδή για τις αρετές, δεν ισχύει αυτή η παραπάνω σειρά: πριν σταθεροποιηθεί η πρόσκτησή τους προηγείται η εξάσκηση (η ενέργεια οδηγεί στη δύναμιν).

B.3. σχολικό βιβλίο, σελ. 152-153: « Η ψυχή του ανθρώπουδιανοητικές.»

B.4. ουσία, ουσιαστικός

σχέση, σχετικός

φύση, φυτικός

χρήση, χρηστικός

μάθηση, μαθησιακός

ΑΓΝΩΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μετάφραση

Νομίζω ότι δεν αγνοείτε, ότι πολλές πράξεις / γεγονότα ήδη τέτοιου είδους έχουν γίνει, τις οποίες αρχικά όλοι θεώρησαν ότι είναι συμφορές και συνέπασχαν με τους παθόντες, ύστερα όμως κατάλαβαν ότι αυτές οι ίδιες ήταν αιτίες των μεγαλύτερων αγαθών και γιατί πρέπει να μιλήσω περισσότερο (μακρυγορήσω): Αλλά και τώρα οι πρωτεύουσες πόλεις, των Αθηναίων και των Θηβαίων εννοώ, θα μπορούσαμε να βρούμε / παρατηρήσουμε ότι δεν σημείωσαν μεγάλη πρόοδο χάρη στην ειρήνη αλλά χάρη σε όσα, αφού δοκίμασαν μεγάλες δυστυχίες σε καιρό πολέμου, πάλι οι ίδιες αντιμετώπισαν από αυτά (ότι) η μια έγινε αρχηγός / ηγέτιδα των Ελλήνων, η άλλη έχει γίνει στην παρούσα περίπτωση τόσο μεγάλη, όσο κανείς μέχρι τώρα δεν περίμενε / προσδοκούσε ότι θα γίνει. Γιατί η φήμη και τα μεγαλεία συνηθίζουν να γίνονται / επέρχονται όχι σε/από περιόδους γαλήνης αλλά στους/ από τους πολεμικούς αγώνες.

Γ2.

- ὑμᾶς → ἔ
- πόρρω → πορρωτάτω
- ἀγαθῶν → εὖ
- αὐτάς → ὑμῶν
- ἡγεμονα → ἡγεμόσι
- οἶμαι → ᾤετο / ᾔτο
- ὑπέλαβον → ὑπειλήφθαι
- τοῖς παθοῦσι → τοῖς πεσομένοις
- ἔγνωσαν → γνοίη
- καταστᾶσαν → κατάστηθι

Γ3.α

- ὑμᾶς → Ὑποκείμενο ἀπαρεμφάτου οὐκ ἀγνοεῖν (ετεροπροσωπεΐα)
- συμφορᾶς → κατηγορούμενο στο ἄς μέσω του εἶναι
- τοῖς παθοῦσι → επιθετική μετοχή, αντικείμενο στο ρήμα συνηχθέσθησαν
- τί → αιτιατική αιτίας στι δεῖ λέγειν
- λαβούσας → κατηγορηματική μετοχή συνημμένη στο Αντικείμενο ρήματος ἄν εὐροίμεν
- ἡγεμόνα → κατηγορούμενο στο Ὑποκείμενο μετοχής καταστᾶσαν

Γ3.β

Ὁ ῥήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας καὶ λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλὰ ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν

Ὁ ῥήτωρ εἶπεν ὅτι οἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν.